

**Voorstelling van het boek *Theory and Typology of Proper Names*.
Berlin/New York: De Gruyter, 2007**

door auteur Willy Van Langendonck

Naamtheorie zal wellicht niet meteen iedere naamkundige in dezelfde mate bekoren. Het klinkt per definitie nogal abstract. Concreet materiaal is toch veel leuker, zei iemand onlangs. Alsof theoretici zich niet op feiten zouden moeten baseren! Ik wil alvast niet zo ver gaan als Hegel, die, als de feiten niet strookten met de theorie, stelde: “um so schlimmer für die Fakten!”. Anderzijds lijkt naamtheorie een ideale bezigheid voor filosofen die willen weten wat verwijzing (referentie) en betekenis inhouden. Bij deze mensen speelt dan inderdaad de concrete vorm, i.c. de morfosyntaxis, nauwelijks een rol. Dat is veeleer iets voor naamkundigen en linguïsten. Helaas vinden vele linguïsten eigennamen in hun grammatica een marginale categorie. Sommigen vragen zich zelfs af of namen eigenlijk wel woorden of taaltokens zijn. Namen staan evenmin of nauwelijks in een normaal woordenboek. De taaltypoloog Bill Croft klaagt in zijn inleiding tot de taaltypologie dan ook dat afzonderlijke grammatica's van talen weinig of geen informatie bevatten over eigennamen. Nochtans mogen we geredelijk aannemen dat de eigennaam een taaluniversele categorie is, allicht een van de weinige. Bij alle volkeren bestaat er immers een naamgevingstraditie voor personen en plaatsen, waarbij soms ingewikkelde naamsystemen fungeren. De studie van namen laat in elk geval merkwaardige paradoxen en contrasten zien. Terwijl o.m. Franse, Duitse en ook enkele Nederlandstalige taalkundigen zich al decennia uitsloven om het wezen van de eigennaam te doorgronden, was er sinds het werk van John Algeo uit 1973 geen Engelstalig boek over verschenen, tot er begin dit jaar plots twee boeken in 't Engels zijn uitgekomen: dat van John M. Anderson (*The grammar of names*. Oxford U.P.) en dat van mijzelf. Er is dus een 'revival'. Na 2000 zijn er ook meer artikelen verschenen... En de naamkundigen? Dat hoef ik in dit gezelschap eigenlijk niet te vragen. Traditioneel zijn de meeste naamkundigen bezig met historisch-diachrone of taalgeografische aspecten van plaats- en persoonsnamen. Recentelijk is er ook een 'hype' i.v.m. handels- en merknamen. Daar is uiteraard allemaal niks mis mee. Deze traditie heeft inderdaad geresulteerd in het monumentale werk uit 1995-96: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*. Ik heb er zelf een drietal stukken in geschreven, zij het niet eens echt over naamtheorie. Het leeuwendeel van de artikelen gaat er over historisch-diachrone naamkunde of de historiek daarvan. Indelingen van plaats- en persoonsnamen zijn in principe diachroon van inspiratie. Toch zijn er stukken over de filosofie, de semiotiek, de psychologie, de sociologie, de geografie, het recht, de stilistiek, de pragmatiek, de semantiek, en zelfs de grammatica van namen. Systematische synchrone naamstudie vanuit een modern linguïstisch standpunt blijft evenwel achterwege. Er was dus nog ruimte voor werken zoals dat van Anderson en het mijne. Drie van de vier hoofdstukken in mijn *Theory and Typology of Proper Names* bevatten puur synchrone materies. Het vierde is anders: dat behandelt een corpus van Vlaamse persoonsnamen die ik in een aantal dialinguïstische opzichten bestudeerd heb. Dat laatste kapitel is dan ook het meest

naamkundig van aard: een geografie van Vlaamse bijnamen uit de 20ste eeuw, de diachrone classificatie van die bijnamen en meteen ook van onze familienamen, van jongerenbijnamen uit de school, van achternamen van vondelingen uit de 19de eeuw en ten slotte van een aantal ‘nicks’ of ‘nicknames’ van Vlaamse chatters op het internet. Iedere categorie vergt een eigen aangepaste taxonomie. Tot slot ga ik daar ook in op de socio-onomastiek van bijnamen van volwassenen en van jongeren. Het materiaal komt veelal uit verhandelingen van mijn studenten, aan wie ik dan hier ook hulde breng. Alleen voor de bijnamen uit mijn dorp ben ik ooit zelf de boer op gegaan. Deze dia-onomastiek over Vlaamse persoonsnamen uit het vierde hoofdstuk is voor een deel elders aan bod gekomen; dus ga ik er hier niet op in. Laat ik focussen op de andere kapitels.

De eerste drie hoofdstukken zijn van een heel andere aard en alvast minder traditioneel onomastisch. De inhoud vertoont weliswaar geen echte breuk met mijn vroegere opvattingen, maar is niettemin grondig vernieuwd en uitgebreid.

Het eerste kapitel is het langste en allicht het belangrijkste. Een honderdtal bladzijden lang gaat het over betekenis en verwijzing van eigennamen. Ik behandel er de ideeën van een aantal taalfilosofen en van enkele recente linguïsten of onomasten. Ten slotte geef ik mijn eigen opvattingen ingebed in een theorie die de drie pijlers in de taalkunde verenigt: de pragmatiek, de semantiek en de morfosyntaxis. In mijn zoektocht laat ik me ook bijstaan door andere disciplines zoals de taalfilosofie, de psycho- en de neurolinguïstiek.

Wat zoekt een filosoof, vooral een **taalfilosoof**, in eigennamen? Heel wat blijkbaar, maar niet steeds wat wij erin zoeken. De meest beroemde wijsgeren hebben er zich over gebogen: John Stuart Mill, Gottlob Frege, Bertrand Russell, John Searle, Saul Kripke enz. (Ik verwijs daarbij graag naar het Nederlandstalige werk van Wim de Pater en Pierre Swiggers: *Taal en Teken. Een Historisch-Systematische Inleiding in de Taalfilosofie*, verschenen in 2000). Het gaat filosofen in eerste instantie om de waarheid en de werkelijkheid en ook om zingeving en betekenis. Eigennamen zijn dus een godsgeschenk, want ze vormen een categorie die bij uitstek lijkt te verwijzen (oftewel: refereren) naar dingen in de wereld. Welke rol een eventuele betekenis daarin speelt, is een heet hangijzer. Filosofen breken er zich bovendien het hoofd over of de genoemde wel echt bestaat. Namen als *Sneeuwwitje* zijn een crux voor hen: wat te doen met fictie? Linguïsten trekken zich van dit laatste weinig aan. Het volstaat voor de meesten van hen dat er een zgn. mentale referent is die in ons hoofd opgeslagen zit. Wat dan de betekenis betreft: de filosoof John Stuart Mill oordeelde al in 1843 dat namen alleen maar verwijzen en geen betekenis hebben. Hij liet echter de deur op een kier: we hebben ergens toch wel een ‘idee’ van een referent, wat dat dan ook moge zijn. Gottlob Frege maakte een duidelijke tweedeling tussen ‘Sinn und Bedeutung’, wat je moet vertalen als ‘betekenis en verwijzing’; wel eventjes verwarrend dus... Volgens hem hebben namen naast een referent ook een ‘Sinn’, zoals in het bekende paar *de Morgenster* en *de Avondster*. Bertrand Russell zag een naam als een ‘verkorte beschrijving’; John Searle verfijnt dit tot een ‘cluster van beschrijvingen’, waarvan hij hoopt dat er tenminste toch één juist zal zijn. Spontaan willen we dan graag weten welke de juiste is, maar op die vervelende vraag

gaat hij niet in. In 1972 veegt Saul Kripke deze descriptietheorieën van tafel en keert na bijna anderhalve eeuw terug naar J.S. Mill. Eigennamen hebben volgens Kripke helemaal geen betekenis. Goed, maar hoe ontdek je dan de referent? Wat is b.v. *Popocatepetl* of *Titicaca*? De referent vinden kan volgens Kripke door naar iets of iemand te wijzen en b.v. te zeggen: *dit is Jan*. Maar meestal vinden we volgens hem het object terug via een zgn. “causale keten” van verwijzingen. Putnam spreekt terecht liever van een “historische keten”. Op die manier kunnen we b.v. het bestaan van Aristoteles achterhalen en van een unieke verwijzing gewagen. Een eigenaam is dus een ‘vaste verwijzer’ (*rigid designator*). Kripke is met zekerheid de filosoof die het meest geciteerd is i.v.m. naamtheorie, ook door linguïsten en onomasten. De problemen rond zijn theorie vind je vooral in zijn talrijke voetnoten, die echter door weinigen gelezen worden. Dan blijkt dat niet alleen námen ‘rigid designators’ zijn, maar dat ook aanwijzende en persoonlijke voornaamwoorden, en zelfs termen voor ‘natuurlijke soorten’ (zoals chemische elementen, dieren enz.) dat etiket opgeplakt krijgen. Deze combinatie komt de linguïst absurd voor, maar die moet dan maar beseffen dat filosofen geen boodschap hebben aan grammaticale categorieën en evenmin aan taalkundige onderscheidingen als *langue* en *parole*, of in de cognitieve termen van Ronald Langacker: ‘vastgelegde talige conventie’ en ‘taalgebruik’. Met Kripke komen we er dus niet echt uit. Namen zijn allicht wel vaste verwijzers, maar vaste verwijzers blijken niet steeds namen te zijn. Een definitie van de eigenaam blijft dus uit. Overigens blijft de vraag knagen of eigennamen dan echt geen betekenis of zin hebben.

Bij een aantal filosofen vinden we in dit verband een interessant idee, dat kennelijk teruggaat op Peter Geach, die in de jaren '50 de gedachte lanceerde dat eigennamen een ‘**categoriale betekenis**’ vertonen. Kripke moffelt die voor hem vervelende gedachte weer weg in een voetnoot; ze strookt immers niet met zijn thesis van de betekenisloosheid van namen. Persoonlijk heb ik het liever over een ‘categoriale presuppositie’, b.v. we weten dat Antwerpen een stad is, maar Aristoteles een man en geen priemgetal, zoals ook John Searle betoogt. Het gezond verstand zegt ons dat zo’n klasse-aanduiding toch wel onontbeerlijk lijkt om een naam terecht te brengen. Zoals de filosoof Ziff argumenteert: stel, iemand wijst naar de Nijldelta en zegt: *Dit is de Nijl*; als de hoorder dan onbekend is met het begrip ‘rivier’, zal het voor hem of haar onmogelijk zijn de essentie te vatten van dat waarnaar verwezen wordt. Het zou dan gewoon kunnen gaan om een grote waterplas. We nemen een moderner voorbeeld: om te kunnen volgen waarover het gaat als iemand vraagt: *Is Mir gevallen?*, is het goed om te weten dat het een ruimtestation betreft. Eigennamen lijken dus alvast zo’n categoriale betekenis nodig te hebben als basis voor het vinden van de referent. Psycholinguïsten hebben de notie ‘categoriale betekenis’ verfijnd: het gaat voor hen om een ‘basic level sense’, d.i. een **basisniveaubetekenis**. Dat soort betekenis vind je b.v. in het midden van een hiërarchische trits zoals *dier* > *hond* > *beagle*. De notie ‘hond’ is daarbij de basisniveaubetekenis: perceptueel het duidelijkst en tevens vroeger verworven door kinderen dan ‘dier’ of ‘beagle’: het laatste is te technisch; ook volwassenen kennen deze rashond niet steeds (maar mijn dochter had zelf een beagle, vandaar...); het begrip ‘dier’ is te abstract: je kunt je er geen voorstelling van maken; maar dat gaat wel met het concept ‘hond’.

Een belangwekkende link met de **grammatica** is hier dat je in een **enge appositie** (bijstelling) uit die trits normaliter alleen de term *hond* zult gebruiken: we zeggen *de hond Fido*, en niet *het dier Fido* of *de beagle Fido*. Het bestaan van deze enge apposities doet ons meteen een criterium aan de hand voor een syntactische definitie van eigennamen.

- (1) In de Nederlandse constructie [(bepaald lidwoord +) nomen + nomen] is het tweede nomen de eigennaam; het eerste is een soortnaam die in feite het meer specifieke element, de naam dus, karakteriseert of categoriseert. Vandaar plausibele uitingen zoals *Fido is een hond*, en niet *de hond is een Fido*.

Er zijn variaties in de constructie. De volgorde van soortnaam en eigennaam kan b.v. omgekeerd zijn, zoals in 't Engels: *Fido the dog*. Het lidwoord is soms facultatief; het is nu zelfs een mode om het weg te laten, vooral in krantentaal, b.v. *diplomaat Van Dyck* (naar het model *President Bush*) i.p.v. *de diplomaat Van Dyck*. Er kunnen in die appositie ook twee namen in 't spel zijn, b.v. voor- en achternaam, zoals in *Maria Peeters*. (Het gaat hier inderdaad om twee woorden, want je kunt zeggen: *Maria is geweest / Peeters is geweest*, met verwijzing naar dezelfde persoon). Al deze constructies zijn voor mij variaties die niets afdoen aan mijn stelling dat, als er in zo'n enge appositie een specifiek verwijzend element is, dit een eigennaam is, terwijl een minder specifiek en karakteriserend element een soortnaam is. Ik weid daar uitvoerig over uit in het tweede hoofdstuk van mijn boek, waar overigens nog andere formele criteria aan bod komen; maar die zal ik u besparen. Ik keer terug naar het eerste hoofdstuk en die basisniveautermen. Hier rijst een moeilijkheid die ik probeer op te lossen door het invoeren van het begrip '**propriaal lemma**' voorafgaand aan het concept '**eigennaam**'. Onder een propriaal lemma versta ik gewoon een lemma dat in een namenboek of zelfs een gewoon woordenboek zou kunnen staan, en in de eerste plaats als eigennaam fungeert. Het woordenboek geeft b.v. aan: '*Maria*' is een *vrouwennaam*. Daarmee wordt dus bedoeld dat het lemma *Maria* prototypisch als eigennaam voor vrouwen gebruikt wordt. In dit stadium is er nog geen unieke referentie naar een bepaalde vrouw. Zodra het lemma door een taalhandeling (b.v. het doopsel) aan een bepaald meisje wordt toegekend en er dus unieke referentie is, spreek ik van 'eigennaam'. Die eigennaam verwijst dan *ad hoc* op het vlak van de *langue*, d.i. de 'vastgelegde talige conventie'. Zo'n lemma, althans een voornaamlemma, kan meerdere keren *ad hoc* worden toegekend. *Ad hoc* wil dus zeggen dat de naamtoekenning telkens op één bepaald individu van toepassing is, en tevens dat dit niet gebeurt op grond van een lexicale betekenis. Als je een vreemde dame ziet, weet je niet van tevoren hoe zij zal heten, maar wel meteen dat je de soortnaam 'dame' of 'vrouw' mag toepassen, en dit op grond van een beschrijving, een lexicale betekenis die een eigennaam mist. Maar, zul je zeggen, als ik het heb over een zekere Maria, weet ik misschien nog niet over wie het gaat. Dat moet dan wel door situatie of context opgehelderd worden. Maar dat belet niet dat die naam ooit 's uniek werd toegewezen aan die persoon. Deze toestand contrasteert sterk met de functie van persoonlijke voornaamwoorden: *ik, jij, hij, zij* enz. kunnen per definitie verwijzen naar verschillende referenten. Pronomina worden niet uniek aan iets of iemand toegekend op

het vlak van de vastgelegde talige conventie. Bij soortnamen is die vaste toewijzing er ook niet. Maar op het vlak van het taalgebruik geldt voor elke categorie dat je pas in een context beseft wie of wat bedoeld wordt. Bij eigennamen komt het anderzijds wel voor dat een lemma ooit slechts aan één referent is toegekend. Alan Gardiner gaf lang geleden het voorbeeld van *de Popocatépetl*, wat enkel verwees naar dié ene vulkaan in Mexico, hoewel het gewoon ‘rokende berg’ betekent, althans in het Nahuatl. Maar zelfs Gardiners voorbeeld is niet meer goed genoeg: in Utrecht wordt een restaurant naar die berg vernoemd. (Als het over vernoeming gaat, verwijs ik graag naar het werk van Rob Rentenaar). Hebben we dan in die gevallen Maria¹, Maria² enz. te maken met homonymie of polysemie? Ik gebruik deze termen liever niet voor namen. Je zou hier wel kunnen gewagen van ‘multidenotatie’ van een propriaal lemma.

Hoe dan ook, op het vlak van het ‘propriaal lemma’ wordt nog geen referent toegekend, en evenmin een basisniveaubetekenis. Dat gebeurt op het niveau van de ‘eigenaam’. Wel is het zo dat er prototypische toekenningen zijn. Zoals gezegd, is het woord *Maria* in de eerste plaats een propriaal lemma dat als vrouwenaam fungeert. Daarbij geldt de notie ‘vrouw’ als basisniveaubetekenis. Het lemma *Maria* kan echter ook dienst doen als naam voor een poes, een boot, enz. In dat geval is er uiteraard een andere basisniveaubetekenis. En wat als ik zeg: er zijn nogal wat *Maria*’s in de wereld? Dan gebruik ik het propriaal lemma als soortnaam met de betekenis ‘vrouwen met de naam *Maria*’. Want hier zien we geen unieke referentie. Een andere soortgelijke constructie is: *een tweede Napoleon*; dat kun je metaforisch parafraseren als: ‘een man zoals Napoleon’.

Dit waren dus redenen om te onderscheiden tussen ‘propriaal lemma’ en ‘eigenaam’. Er zijn er nog wel meer. Ik noem er één van. Het propriaal lemma *Holland* kan fungeren in verschillende eigennamen: het kan dienen als populaire naam voor *Nederland*, maar ook optreden in de namen *Noord-Holland* en *Zuid-Holland*. Daarbij hebben weer andere unieke toekenningen van eigennamen plaatsgehad. De notie ‘propriaal lemma’ laat dus toe een aantal problemen op te lossen. Klaas Willems (2000) onderscheidt eveneens tussen een ‘eigenaam’ en een algemenere categorie, maar interpreteert de laatste slechts als een ‘mere form’, een louter fonologische vorm. Ik ga een heel eind verder en noem deze vorm een propriaal lemma.

Door een onderscheid te maken tussen ‘eigenaam’ en ‘propriaal lemma’ wordt het doenbaar om van het begrip ‘eigenaam’ een aanvaardbare definitie te leveren: bij een eigenaam liggen toekenning en basisniveau vast, vaak door een *ad hoc* toekenning, zoals b.v. in het doopsel. Kripke spreekt van een ‘baptismal act’. We krijgen dus de volgende filiatie:

- (2) propriaal lemma: woordenboeklemma met meerdere, o.m. prototypische, *mogelijkheden* van naamtoewijzing aan een bepaald(e) persoon, dier of zaak; dit kan leiden naar een
 - *ad hoc* toekenning als eigenaam aan één of meer entiteiten in vaste verwijzingen op het niveau van de ‘vastgelegde talige conventie’ met een bepaald basisniveau; dit kan leiden tot
 - gebruik van de eigenaam (eigennamen) in het taalgebruik.

Ik merk daarbij op dat heel wat namen, vooral onofficiële, niet door een zgn. ‘declaratieve’ taalhandeling tot stand gekomen zijn, maar geleidelijk en haast onmerkbaar van definiëte descriptie tot eigennaam geëvolueerd zijn. Daarbij wordt die descriptie secundair of zelfs onbegrijpelijk. Bijnamen zijn een goede illustratie. Suske de Verver was een huisschilder in mijn dorp. Die betekenis blijft doorzichtig. Maar wat een bijnaam als *de Fledder* betekend heeft, is niet meer te achterhalen. In een aantal dialecten wordt de overgang van soortnaam naar eigennaam in een enge appositie door een verspringing van het accent gemarkeerd. Zo zei dezelfde informant soms *Gillam de hakkelaar*, soms reeds *Gillam de Hákkelaar*. Zodra het epitheton het groepsaccent krijgt, wordt het een bijnaam, dus een eigennaam, en vervolgens is in principe de vorm onderhevig aan verstening en de betekenis aan verbleking.

Daarbij rijst een vraag: *hakkelaar* is toch geen propriaal lemma! Inderdaad is hier de term ‘**appellatief lemma**’ aangewezen. Appellatief of niet-propriaal qua lemma zijn b.v. ook vele namen van boeken, kranten, films e.d., b.v. *Het Verdriet van België*, *de Volkskrant*, *Gladiator*, *de Witte*, enz. Het gaat hier dus, meer algemeen, om bestaande woorden of makkelijk te vormen formaties.

En wat doen we met namen van talen, ziektes, merken, kleuren e.d.? Sommige Duitse naamkundigen hebben het hier over ‘Gattungseigennamen’ (= soorteigennamen). Een contradictio in terminis, zou je zeggen. Toch is het geen onzin. De tegenspraak vervalt als je het onderscheid maakt tussen eigennaam en lemma. Neem nu het lemma *Latijn*. Dit wordt even makkelijk gebruikt in de functie van eigennaam als in die van soortnaam. Het hangt samen met de constructie waarin men het woord bezigt, vgl.

- (3) a. (het) Latijn is een dode taal.
- b. Ik heb heel wat Latijn geleerd.

In (3a) fungeert *Latijn* als een eigennaam. Typisch daarbij in het Nederlands is de facultatieve aanwezigheid van het bepaald lidwoord, die moeilijk te verklaren is als het om een soortnaam zou gaan. In (3b) gaat het duidelijk om een gekwantificeerde niet-telbare soortnaam. De eigennaam in (3a) is in feite ook niet-telbaar. Ik neem hier dus het bestaan aan van een minderheidsklasse van niet-telbare eigennamen. Terwijl we in (3a&b) een verschillende semantisch-syntactische functie hebben, kunnen we toch spreken van hetzelfde lemma, nl. een **proprio-appellatief lemma**, maar niet van een proprio-appellatieve ‘eigennaam’ (Gattungseigennamen).

Als we kijken naar de onderliggende lemma’s, komen we bij een synchrone indeling van eigennamen (zoals ik in mijn 3de hoofdstuk betoog) aan een hiërarchie, die uiteraard niet de enig mogelijke hoeft te zijn:

- (4) a. Prototypische eigennamen: persoons- en plaatsnamen (met meestal propriaal lemma’s);
- b. Namen op basis van proprio-appellatieve lemma’s (*Latijn*, *Ebola*, *Mercedes*, *rood*);
- c. Namen op basis van bestaande woorden of makkelijk te vormen formaties

(het Verdriet van België, Gladiator).

Van boven naar onderen neemt de prototypiciteit af.

Het zal duidelijk zijn dat elk van die categorieën nog een heel aantal subklassen kan vertonen. Zo vallen b.v. plaatsnamen synchroon uiteen in een viertal soorten:

- (5) a. plaatsnamen zonder enige morfosyntactische aanduiding: nederzettingsnamen: *Gent, Zutendale*;
- b. plaatsnamen met een suffix: landnamen: *Belg-ië, Bulgar-ije, Duits-land*;
- c. plaatsnamen met een lidwoord: velden, streken, rivieren, bergen, woestijnen e.d.: *het Mortelveld, het Meetjesland, de Rijn, de Mont Blanc, de Sahara*;
- d. plaatsnamen met een ingebouwde classificator (plus meestal nog een lidwoord): *de Noord-zee, de Atlantische Oceaan, de Nieuw-straat, de Gobi-woestijn*, enz.

Ook in deze locatieve klas neemt de prototypiciteit van boven naar onderen af en krijgen we steeds meer gemarkeerde subklassen. Dit heeft experiëntieel-semantic te maken met een afnemende betrokkenheid van mensen op de respectieve plaatsen. Het meest hebben we immers te maken met de woonplaats, stad of dorp, al wat minder met het land, nog minder met plaatsen zonder menselijke afbakening, organisatie of bewoning. In Germaanse talen is er vooral een breuk tussen enerzijds (5a&b) (zonder lidwoord) en anderzijds (5c&d) (met lidwoord). We spreken nu dan ook van *Kongo, Oekraïne* en *Libanon*, en niet meer over *de Kongo, de Oekraïne* of *de Libanon*, want dat zijn volwaardige staten geworden.

Ik noteer daarbij dat het hier om een sterke tendens gaat, niet om een wet. Het Duits kent meerdere landnamen met lidwoord, zoals *die Schweiz* en *die Türkei*, maar *die Tschechei* is toch moeten wijken voor het lidwoordloze *Tschechien*. Namen van wijken of gehuchten behouden wel 's het lidwoord omdat ze jonger zijn en dus in een overgang zitten van veld- naar nederzettingsnaam. In Tildonk (Vlaams-Brabant) heb je b.v. *(de) Hambos*, met facultatief lidwoord.

Ik heb de **globale karakterisering van eigennamen** voor het laatste gehouden omdat eerst een aantal termen en begrippen duidelijk moesten worden en eventuele vooroordelen weggewerkt. Ik zal het dus nog even hebben over mijn geünificeerde theorie die pragmatische zowel als semantische en morfosyntactische kenmerken inhoudt. Samen willen die een definitie zijn van wat ik 'eigenaam' noem. Alle drie zijn m.i. nodig en vullen elkaar aan. Er is thans wel een trend om alles puur 'pragmatisch' te definiëren. Met deze ongelukkig gekozen term wordt dan bedoeld dat alleen het taalgebruik relevant is, m.a.w. dat er geen *langue*, d.i. geen 'vastgelegde talige conventie' bestaat. Geleid door dit idee beweert Richard Coates in een artikel in *Language* van 2006 dat eigennamen geen nomina zijn en zelfs geen structuur hebben. Als dit waar was, kon ik maar beter meteen inpakken. Maar Coates erkent slechts één relevante pijler, die hij de pragmatische noemt. Daarbij spreekt hij zichzelf tegen. En dat is nu net te wijten aan het ontbreken van het onderscheid tussen *langue* en *parole*,

maar ook dat tussen ‘eigenaam’ en wat ik ‘propriaal lemma’ noem. Voor Coates hebben eigennamen geen lexicale betekenis, maar jammer genoeg onderscheidt deze stelling op zich namen niet van persoonlijke en aanwijzende voornaamwoorden (waardoor hij in het schuitje van de filosoof Kripke belandt). Morfosyntactische kenmerken vind je bij Coates alleen in een paar voetnoten.

Samengevat luidt mijn eigen definitie als volgt:

- (6) Een eigenaam is een nomen dat naar een unieke entiteit verwijst op het niveau van de vastgelegde talige conventie om deze psychosociaal saillant te maken binnen een gegeven basisniveaucategorie [**pragmatisch**]. De eventuele betekenis van de naam bepaalt niet (langer) zijn verwijzing [**semantisch**]. Een belangrijke formele weerspiegeling van deze pragmatisch-semantische karakterisering van eigennamen is de mogelijkheid ervan om in enge appositionele constructies op te treden zoals *de schrijver Claus, de stad Leuven, de hond Fido, de rivier de Rijn* [**syntactisch**].

Hierbij is enige uitleg aan de orde.

Eigennamen zijn **nomina**, maar stel nu toch dat ze dat niet zijn, dan zijn soortnamen dat m.i. ook niet. Want ik kan een naam (of m.i. een propriaal lemma) tot een appellatieve constructie ombuigen. Zelfs namen die er als constructies uitzien, b.v. de filmnaam *Gone with the wind* kun je construeren als soortnaam, zoals in de zin *Er is nog geen tweede ‘Gone with the wind’ gemaakt*. Als we hier niet met een nomen te maken hebben, dan zijn er helemaal geen nomina, en dat kun je bezwaarlijk volhouden. Om sommige namen te laten functioneren als nominale constituent in een zin, moet wel een lidwoord toegevoegd worden, zoals in *de Rijn, de Elzas* enz. (zie 5c,d). Het lidwoord is hier immers geen woorddeel, laat staan een syllabe, maar nog een min of meer vaste determinator: je kunt dit lidwoord afscheiden, vervangen of zelfs (poëtisch) weglaten, b.v.

- (7) a. *de mooie Rijn; die mooie Rijn; O, Rijn!...*

Dat gaat niet met versteende lidwoorden, zoals in:

- b. *het mooie De Panne, die brave (meneer) De Jong*, enz.

Pragmatisch gaat het bij eigennamen om een unieke entiteit, zolang je maar het onderscheid met ‘propriaal lemma’s’ in het oog houdt. Die uniciteit situeert zich dan wel op het vlak van de *langue* (de vastgelegde talige conventie), dit i.t.m. pronomina, die maar refereren op het niveau van de *parole* (het taalgebruik). Eigennamen zijn in principe bedoeld om een persoon, zaak, plaats enz. psychosociaal saillant te maken. Wil je iets betekenen in de samenleving, dan moet je een eigenaam dragen. In sommige landen mogen mensen niet stemmen omdat hun naam niet officieel geregistreerd werd. Omdat ze normaliter iets betekenen, hebben mensen en huisdieren een naam, maar mieren of zelfs olifanten niet, behalve allicht in de zoo. Maar toch, als b.v. een dier om een of andere reden de media haalt, dan krijgt het een naam, zoals het eerste gekloonde dier, het arme schaap *Dolly*. Het gaat dus om belangrijkheid. Dat leid ik ook af uit een heel ander fenomeen: namen van ziektes. Terwijl

een woord als *griep(je)* fungeert als soortnaam, is dat anders met *Aids* en *Ebola*, die in een enge appositie kunnen optreden, vgl.

- (8) a. De ziekte Aids blijft voorlopig ongeneeslijk.
- b. *De ziekte griep kan zich snel verspreiden.
- c. Ze heeft (de) griep gehad / een griepje overwonnen.

Nieuwe, doorgaans ernstige ziektes, worden in de regel geconstrueerd als eigennaam; bij bekende, normaal minder erge ziektes zoals griep, is dat niet het geval.

Semantisch: de eventuele betekenis van de naam bepaalt niet (of niet langer) zijn verwijzing. Dit maakt een belangrijk verschil uit met soortnamen: terwijl bij soortnamen de lexicale betekenis de verwijzing determineert, is dat bij eigennamen niet zo. Bij namen heeft het geen zin vragen te stellen als:

- (9) a. Wat versta je onder ‘Londen’?
- b. Wat betekent ‘Londen’?

We noteren toch even dat het niet gaat om de etymologische zin van de naam, zoals in de historische naamkunde, maar om de synchrone betekenis. Soortnamen hebben wel zo’n woordbetekenis:

- (10) a. Wat versta je onder ‘(een) stad’?
- b. Wat betekent ‘stad’?

Van het woord *stad* vind je een definitie in het woordenboek, van de naam *Londen* niet, als hij er al in staat. Het ontbreken van een woordbetekenis onderscheidt eigennamen echter niet van definiete pronomina: ook die hebben geen lexicale betekenis, vgl. de onzinnige vragen in:

- (11) a. Wat versta je onder ‘zij’?
- b. Wat betekent ‘die’?

We hebben gezien dat Kripke niet eens een poging doet om beide woordsoorten uit elkaar te houden: namen en voornaamwoorden zijn allebei ‘rigid designators’, ‘indexicals’ genoemd door andere filosofen. De pragmatische criteria van uniciteit en basisniveau, evenals de daarmee samenhangende psychosociale saillantheid, zijn dus broodnodig voor een onderscheid.

Maar wat bedoelen sommigen (b.v. Otto Jespersen) als ze stellen dat eigennamen eigenlijk de woordsoort zijn met de meeste betekenis? Deze stelling duikt impliciet weer op in de cognitieve linguïstiek. Namen kunnen, naast een basisniveaubetekenis, wel twee soorten **connotaties** of **associaties** vertonen. Het gaat hier echter *niet* om een definiërende en dus

dwingende woordbetekenis. Ik onderscheid twee soorten connotaties: sommige komen binnen via de naamdrager, andere via de naamsvorm. De naamdrager Napoleon kunnen we verbinden met associaties als ‘de keizer van Frankrijk in 1811’, ‘de verliezer van Waterloo’, enz. Ze zijn subjectief of intersubjectief, eventueel toch historisch juist, maar vormen geen woordbetekenis. Dat geldt ook voor connotaties die af te leiden zijn uit de naamsvorm. In zgn. primitieve culturen wordt daar zelfs een systeem van gemaakt. De oude Germanen legden een ‘Wunschkarakter’ in hun namen, b.v. *Ever-hard* moest zo sterk als een ever worden, enz. Dat zulke associaties niet essentieel zijn voor de referentie, blijkt uit het feit dat die reeds sinds het jaar 1000 niet goed meer begrepen werden. Eigennamen kunnen dus massa’s van die bijbetekenissen krijgen, maar geen woordbetekenis. Ik mag ten slotte niet onvermeld laten dat namen ongeveer dezelfde **grammaticale** betekenissen kunnen vertonen als persoonlijke voornaamwoorden:

- (12) Namen en pronomina zijn beide definitief, kunnen ofwel in het enkelvoud (*Londen / het*) ofwel in een collectief meervoud staan (*de Alpen / zij*) [niet **de vele Alpen*], naar iets telbaars verwijzen (*Jan / hij*) of iets niet-telbaars (*Latijn / het*), verschillende genera hebben (*Jan / hij; Maria / zij; Londen / het*) of zelfs generisch (= recursief, habitueel) geconstrueerd worden. In dit laatste geval gaat het om fenomenen die steeds kunnen terugkomen, d.i. op uiteenlopende plaatsen en tijdstippen voor kunnen komen. Ik citeer Otto Jespersen: *Every great man nowadays has his disciples, and it is always Judas who writes the biography*. Je zou kunnen toevoegen: *yes, it’s always him*. Een ander voorbeeld met een generisch pronomen gecombineerd met een naam is: *Wij Europeanen hebben door de eeuwen heen nogal wat veroveringstochten ondernomen*. Vooral maandnamen kunnen duidelijk recursief zijn: *Juni is ieder jaar warm*. Dit is voor mij geen reden om ze geen eigennamen te noemen: recursiviteit onderstelt geen definiërende betekenis (evenmin als bij persoonlijke voornaamwoorden) en syntactisch gezien is een enge appositie courant: *de maand juni*. Uiteraard zijn niet-telbare namen (b.v. taalnamen) en generische namen geen prototypische naamcategorieën.

Syntactisch hebben we het al gehad over de enge appositie. Ik ga daar niet verder op in, evenmin als op de andere criteria.

Tot slot nog een woordje over **neurolinguïstische** bewijzen voor de aparte status van de eigenaam. Italiaanse onderzoekers, zoals Semenza en Zettin, en Duitse onderzoekers, zoals Joseph Bayer, in samenwerking met Ria De Bleser uit Leuven, hebben vanaf de jaren ’80 met experimenten aangetoond dat eigennamen in onze hersenen wel degelijk een aparte categorie vormen, en wel een woordsoort zonder lexicale betekenis. Dat zou dus de thes van filosofen als Mill en Kripke bevestigen. Maar met Kripke kwamen we niet ver genoeg. Neurolinguïsten hebben het al evenmin over persoonlijke en aanwijzende voornaamwoorden, die toch ook geen lexicale betekenis hebben. Hoe het met die zgn. ‘Gattungseigennamen’ zit, b.v. taalnamen, blijft eveneens onduidelijk. Wat neurolinguïsten i.v.m. namen in feite aantonen, is het bestaan van propriale lemma’s, d.i. woorden die in de regel niet als soortnaam voorkomen,

zoals plaats- en persoonsnamen, en dus geen lexicale betekenis vertonen. De Duitse afasiepatiënte van Bayer, die aan diepe dyslexie lijdt, kan met name wel woorden met een betekenis lezen, maar geen propriaal lemma's of nonsenswoorden. Deze vrouw kan dus geen letters spellen of lezen, maar ze heeft wel een holistisch semantisch beeld van soortnamen, werkwoorden enz. Ook daar slaat ze soms de bal mis, maar komt wel in de buurt, en zegt dan b.v.

- (13) *Hammer* (hamer) i.p.v. *Beil* (bijl), *Boden* (bodem) voor *Grund* (grond), *Stahl* (staal) voor *Eisen* (ijzer). Bij eigennamen vindt ze niet zulke paralexieën (bijna-synoniemen) uit. Wel kan ze namen lezen die homograaf zijn met soortnamen, b.v. *Helmut Kohl* (kool), *Franz-Josef Strauss* (struisvogel of ruiker), *Romy Schneider* (kleermaker).

Wat m.i. aangetoond wordt, is dus niet in eerste instantie of iets als eigennaam fungeert, maar alleen of iets een propriaal lemma is. Zegt het onderzoek dan niets over de eigennaam zoals ik die definieer? Indirect wel: een propriaal lemma fungeert per definitie in de eerste plaats als eigennaam. In elk geval kunnen plaats- en persoonsnamen – evenmin als nonsenswoorden – door de patiënte niet al spellend gelezen worden, en dat correleert met het feit dat die woorden geen lexicale betekenis vertonen. Dat deze afatica anderzijds namen niet als nonsenswoorden beschouwt, blijkt uit het volgende: de vrouw verbindt blijkbaar met een naam een referent, want ze zegt of het woord verwijst naar een man, vrouw, stad of land. Meteen zien we ook dat ze de basisniveaubetekenis van een naam kan achterhalen. Bayer gebruikt hier de term 'minimale lexicale categorie'. Bovendien maakt die patiënte bij een aantal namen subjectieve of algemeen bekende associaties zonder de namen zelf te kunnen uitspreken, b.v.

- (14) a. *Josef*: "so heisst mein Vater"
b. *Poeck*: "Professor" (Poeck is de behandelende professor)
c. *Tirol*: "da warn wir schon mal auf Urlaub"
d. *Vietnam*: "ich glaube viel Krieg"
e. *Australien*: "weit weg... Känguruhs"

Definities zijn dat evident niet, maar wel wordt er het bestaan door bevestigd van associaties via de naamdrager. Ook de connotaties via de naamsvorm worden gehonoreerd doordat homografe namen als *Kohl*, *Strauss* en *Schneider* gelezen kunnen worden en dus voor de patiënt iets betekenen. Bayer stelt dat associaties via de naamdrager tot het zgn. episodisch geheugen behoren, maar categoriale presupposities zoals *man*, *vrouw*, *stad*, *land* tot het semantisch geheugen. Een interessant onderscheid, dat anderzijds niet altijd scherp te handhaven zal zijn.

Bayer en Semenza geven uiteindelijk Kripke gelijk en Searle ongelijk. Volgens mij zijn zij het die in dit opzicht dwalen. Van Searle onthoudt men enkel dat hij een 'cluster van descripties' aanneemt, maar hij stelt anderzijds dat namen geen definiërende betekenis hebben en ook dat een algemene term (lees: categoriale presuppositie) analytisch verbonden is met

elke eigenaam: *de Everest is een berg, de Mississippi is een rivier*, enz. Kripke drukt zijn twijfel daarover uit in een voetnoot, zoals ik zei. Searle heeft echter gelijk. Men kan ten slotte zelfs zijn cluster van beschrijvingen duiden als een bundel van associaties waarvan er wel een aantal waar zullen zijn. Welke dat zijn, is niet relevant binnen de thesis van de lexicale betekenisloosheid van namen.